

Αποτέλεσμα, και στους δύο νόμους: ο ένας στους δύο μετανάστες κατάφερε να νομιμοποιηθεί, και από αυτούς ένα πολύ μικρότερο ποσοστό καταφέρει να ανανεώσει τα χαρτιά του. Όπως έδειξε και η εμπειρία της πρώτης νομιμοποίησης του 1997, ο ένας στους επτά κατάφερε να ανανεώσει τη νομιμότητά του. Ο φαύλος κύκλος της νομιμότητας και παρανομίας είναι ο ορίζοντας για την πλειοψηφία των μεταναστών και μεταναστριών που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας. Ένας φαύλος κύκλος που επιτρέπει να ανθεί η υπερεκμετάλλευση, τα διαμεσολαβητικά κυκλώματα, η καταναγκαστική πορνεία, η βία οργάνων της δημόσιας τάξης, ο παραλογισμός και η άγνοια της Δημόσιας Διοίκησης, με τις αλληλοσυγκρουόμενες εγκυκλίους των συναρμοδίων Υπουργείων, και κυρίως επιτρέπει να κυφορείται ο ρατσισμός και η ξеноφοβία, να δαμιονοποιείται ο «άλλος», ο «διαφορετικός», ο «ξένος», που ζει στην γκρίζα ζώνη της κοινωνίας μας. Ένα αποτελεσματικό παιχνίδι διαχείρισης του φόβου και αποπροσανατολισμού της ανασφάλειας των πολιτών από τις υπαρκτές αιτίες των νεοφιλελεύθερων αναδιαρθρώσεων παίζεται σε βάρος των μεταναστών και διεκπεραιώνεται από πάνοπλα αστυνομικά σώματα στα αστικά κέντρα και από τους συνοροφύλακες στην περιφέρεια.

Στον τόπο μας, στη γλώσσα της Αριστεράς και των κινημάτων είναι ανοίξεις οι λέξεις ασφάλεια, φύλακες και συνοροφύλακες, αποτροπή ή καταστολή, απεναντίας είναι οικείες οι έννοιες υποδοχή, αποδοχή, φιλοξενία, ένταξη.

Για την Αριστερά και τα κινήματα κατά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης οποιαδήποτε πολιτική ένταξης –ένταξης, όχι ενσωμάτωσης, όρου που παραπέμπει σε αφομοιωτικές πολιτικές κατάργησης των ταυτοτήτων των κοινοτήτων των μεταναστών– οφείλει να είναι καθολική, να αφορά το σύνολο των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας. Μέτρα που αφορούν ένα μικρό ποσοστό είναι άδικα και αναποτελεσματικά και κυρίως δεν δημιουργούν τις προϋποθέσεις για να αναπτυχθεί η ελληνική κοινωνία ως μια σύγχρονη, πολυπολιτισμική, ανοικτή και δημιουργική κοινωνία.

ΔΡΟΜΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Ιορδάνης Ψημμένος*

Σε αντίθεση με άλλα ταξίδια, η μετανάστευση ξεχωρίζει για δύο βασικούς λόγους. Ο πρώτος λόγος που διαμορφώνει το ταξίδι μετανάστευσης σε κάτι ιδιαίτερο, εκτός από τις αιτίες που χαρακτηρίζουν την αρχική κίνηση των ανθρώπων, είναι και το ότι στο ταξίδι αυτό σημαντικό ρόλο παίζουν οι σχέσεις που αναπτύσσονται και όχι ο τελικός προορισμός. Οι ταξιδιώτες χαρακτηρίζονται περισσότερο από τις κοινωνικές και εργασιακές σχέσεις που αναπτύσσονται τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα «προορισμού». Το ποιος είναι μετανάστης και ποιος δεν είναι αποτελεί τελικά ένα κριτήριο που σχετίζεται με τις μικρές και μεγάλες καθημερινές πρακτικές απέναντι στους ανθρώπους που διαλέγουν έναν τόπο για εργασία ή καλύτερη και ασφαλέστερη ζωή. Ο

* Λέκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

δεύτερος λόγος είναι συνυφασμένος με τα παραπάνω και αφορά την κοινωνική ταυτότητα του ταξιδιώτη-μετανάστη. Ο μετανάστης βρίσκεται συνεχώς σε μια διαδικασία διαμόρφωσης της κοινωνικής του ταυτότητας ως προς την εθνική ή κοινωνική ομάδα όπου ανήκει και ως προς τις προσωπικές αξίες του για την ιστορία του και τις σκέψεις του για το μέλλον.

Οι δύο παραπάνω λόγοι αποτελούν στοιχείο διερεύνησης μιας πρόσφατης συγκριτικής μελέτης (Psimmenos & Kassimati 2003)¹ για τους Πολωνούς και Αλβανούς μετανάστες στη χώρα μας, η οποία και ήταν μέρος μιας διεθνούς επιστημονικής συνεργασίας για τις άτυπες μεταναστευτικές πολιτικές στην Ελλάδα, τη Βρετανία, την Ιταλία και τη Γερμανία.²

Στην παραπάνω μελέτη διερευνούνται τρία βασικά ερωτήματα. Αυτά είναι: Πώς αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι μετανάστες τη μετανάστευση και τι διαφορές υπάρχουν ανάμεσα σε μετανάστες με διαφορετικό φύλο, εθνική και κοινωνική καταγωγή; Επίσης, ποια στάδια πέρασαν και τι τακτικές χρησιμοποίησαν οι Πολωνοί και Αλβανοί μετανάστες για να εισέλθουν στη χώρα και να επιβιώσουν τους πρώτους μήνες; Και, τέλος, πώς και πόσο επηρεάζουν οι οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις την ταυτότητα των μεταναστών;

Από την παρουσίαση και ανάλυση των ιστοριών ζωής των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών/τριών, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το πόσο σημαντικό ρόλο παίζει η έννοια της κοινότητας και οι σχέσεις των ανθρώπων στη χώρα προέλευσης για το μεταναστευτικό ταξίδι. Οι περισσότεροι από τους συνεντευξιαζόμενους παρουσιάζουν τη μετανάστευση ως μια διαδικασία με διαφορετικά στάδια κοινωνικών σχέσεων. Οι Πολωνοί εργάτες ερμηνεύουν τη μετανάστευση ως μια συνέχεια στις κοινωνικές αξίες και σχέσεις που κυριαρχούν στον τόπο τους, ενώ οι Αλβανοί ερμηνεύουν τη μετανάστευση ως το σημείο κρίσης στις σχέσεις τους με την τοπική κοινότητα. Για τους Αλβανούς μετανάστες, η μετανάστευση ερμηνεύεται περισσότερο ως αναζήτηση της κοινωνικής αλληλεγγύης και των οικογενειακών ή φιλικών σχέσεων στην Ελλάδα. Από την άλλη πλευρά, για τους Πολωνούς εργάτες η μετανάστευση αποτελεί τη φυσική διαδρομή ενός πολίτη στην Πολωνία για τη γρηγορότερη ένταξή του στην οικονομία και στις νέες πολιτισμικές αξίες που κυριαρχούν.

Διαφορές στις ερμηνείες υπάρχουν ωστόσο και ως προς το φύλο και τις διαφορετικές ηλικίες. Οι γυναίκες, ιδίως νεαρής ηλικίας, ερμηνεύουν τη μετανάστευση ως συνέπεια των οικογενειακών υποχρεώσεων (Αλβανία) ή ως συνέπεια της ανεργίας και των νέων απαιτήσεων που έχει η αγορά εργασίας (Πολωνία). Από την άλλη πλευρά, οι άντρες από την Αλβανία βλέπουν τη μετανάστευση ως επακόλουθο της οικονομικής κρίσης στη χώρα τους και της διάλυσης των κοινοτικών σχέσεων. Η πολιτική κρίση στους θεσμούς, η ανασφάλεια και η νοσταλγία της κοινωνίας του χωριού ωθούν πολλούς να μεταναστεύσουν προς αναζήτηση ενός κοινωνικού τρόπου ζωής.

Η μελέτη αναλύει τις διαφορετικές ερμηνείες των μεταναστών για τον τόπο, την Ελλάδα, και το πέρασμα των συνόρων χωρίς διαβατήρια και άλλα απαιτούμενα έγγραφα. Επίσης, αναλύεται η σημασία των πρώτων τύπων διαμονής και εργασίας για τη μεταναστευτική κίνηση και την ταυτότητα των μεταναστών. Το ταξίδι ξεκινά περισσότερο ως μια ομαδική και φιλική περιπλάνηση ή ως μια νεανική δοκιμασία αντοχής δυνάμεων και φιλίας.

Η περιπλάνηση αυτή αλλάζει δραματικά στα μεγάλα αστικά κέντρα. Μέσα στην πόλη η ομαδικότητα και οι φιλίες καθώς και οι κοινοτικές αξίες μπαίνουν σε δοκιμασία. Ένας μετανάστης από την Αλβανία περιγράφει πώς η

1. Βλ. Psimmenos, I., Kassimati, K. (2003), *Albanian and Polish Workers' Life-Stories, Migration Paths, Tactics, and Identities in Greece* / LAPASIS, Brussels / Florence: European Commission.

2. Το πρόγραμμα IAPASIS χρηματοδοτήθηκε από την Ε.Ε., DG Research (Contract no. HPSE-CT-1999-00001). Υπεύθυνη για την έρευνα στην Ελλάδα είναι η καθηγήτρια κ. Κ. Κασιμάτη, ΚΕΚΜΟΚΟΠ / Πάντειο Πανεπιστήμιο.

ανάγκη για επιβίωση τον έσπρωξε να κλέψει ψωμί από ένα αρτοποιείο στην Αθήνα, και μια μετανάστρια από την Πολωνία πώς απομονώθηκε στο σπίτι όπου δούλευε ως οικιακή βοηθός, με το φόβο ότι στους δρόμους της πόλης θα τη συλλάβουν.

Η ατομικότητα και η αποστασιοποίηση από την εθνική ή κοινοτική ομάδα μεταμορφώνονται σε μια διαρκή πάλη των μεταναστών για επιβίωση στη χώρα υποδοχής. Για τους Αλβανούς μετανάστες η κοινωνική ταυτότητα αποτελεί πλέον και το ευέλικτο που πλάθεται ανάλογα με τις περιστάσεις και βρίσκεται σε αντίθεση με τις ιδέες και τις αρχές που είχαν λίγο πριν ξεκινήσουν το ταξίδι τους από την Αλβανία.

Για τους Πολωνούς μετανάστες η πόλη παρουσιάζεται περισσότερο ως ένα περιβάλλον ελέγχου και ποινικοποίησης, ενώ για τους Αλβανούς η πόλη παρουσιάζεται ως ένα χωνευτήρι εθνικής και πολιτικής διαφορετικότητας. Η προσπάθεια ενσωμάτωσης και μη διαφοροποίησης από τον ντόπιο πληθυσμό είναι διαφορετική για κάθε εθνο-κοινωνική ομάδα. Για τους Αλβανούς μετανάστες ο αγώνας επιβίωσης στην πόλη μετατρέπεται σε μια διαρκή πάλη διαφοροποίησης από την εθνική τους καταγωγή και από κάθε ιδέα συλλογικότητας και κοινωνικής αλληλεγγύης.

Με την ανάλυση του ρόλου της εργασίας και της πόλης επάνω στην κοινωνική ταυτότητα των μεταναστών, αυτό που ξεχωρίζει στη μελέτη είναι ότι η μετανάστευση είναι μια πορεία με διαφορετικούς δρόμους. Τα σύνορα που περνά ένας μετανάστης δεν είναι μονάχα γεωγραφικά, αλλά και συμβολικά, όπως τα σύνορα της αγοράς εργασίας και του αστικού περιβάλλοντος. Ιδίως για τις ευπαθέστερες, λόγω εκμετάλλευσης, ομάδες (π.χ. γυναίκες), η μετανάστευση είναι κάτι πολύ διαφορετικό από αυτό που βιώνει ο ανδρικός πληθυσμός. Με την εξέταση της σημασίας της εργασίας των γυναικών ως βοηθητικού δυναμικού, η μελέτη εντοπίζει τα στάδια αποξένωσης των μεταναστριών από τον εαυτό τους και το γύρω κοινωνικό τους περιβάλλον.